

LEYLÂ İLE MECNÛN HİKÂYESİNİN ERGUN SAV VARYANTI ÜZERİNDE EPİZOT VE MOTİF İNCELEMESİ

AN EPISODIC AND MOTIF ANALYSIS ON ERGUN SAV'S VARIATION OF
LEYLA AND MECNUN STORY

Merve ÖZEL

ORCID: 0000-0002-2861-8684

DOI: 10.5281/zenodo.8097825

OZET

Halk arasında aşktan bahsedildiğinde akla ilk gelen isimler arasında daima Leylâ ile Mecnûn yer almaktadır. Bu isimlerle kimimiz bir mesnevîde, kimimiz bir roman veya hikâyede, kimimiz ise herhangi bir günümüz şarkısında karşılaşmış olabiliriz. Çok geniş bir yelpazeyi etkisi altına alan bu "aşk hikâyesinin" doğal olarak pek çok varyantı da bulunmaktadır. Bu varyantlardan biri, Ergun Sav'a aittir. Kendisinin *Halk Hikâyeleri* adlı kitabında yer alan "*Leylâ ile Mecnûn*" hikâyesi, bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Çalışmamızda ilk olarak hikâyenin epizot yapısı detaylı olarak ele alınmış, ardından hikâyede karşımıza çıkan belli başlı motifler izah edilmiştir. İncelemelerimizin sonunda, klasik halk hikâyelerindeki epizot yapısının ve motiflerin "*Leylâ ile Mecnûn*" hikâyesinde de tekrar ettiği tespit edilmiştir.

ABSTRACT

When people talk about love, the first names that come to mind are always Leyla and Mecnun. Some of us may have encountered these names in a masnavi, some in a novel or a story, and some of us in any contemporary song. Naturally, there are many variants of this "love story", which affects a wide spectrum. One of these variants belongs to Ergun Sav. The story of "*Leyla and Mecnun*", which is included in his book named *Folk Stories*, constitutes the subject of this study. In our study, firstly, the episode structure of the story was discussed in detail, and then the main motifs in the story were explained. At the end of our investigations, it has been determined that the episode structure and motifs in the classical folk tales are repeated in the story "*Leyla and Mecnun*".

Anahtar Kelimeler: Halk hikâyesi, *Leylâ ile Mecnûn*, epizot, motif, inceleme.

Keywords: Folk tale, *Leyla and Mecnun*, episode, motif, analysis.

İlgili Yazar: Merve ÖZEL
Yüksek Lisans Öğrencisi, Karamanoğlu Mehmetbey
Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve
Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Karaman.
ozelmerve03@gmail.com

Başvuru Tarihi / Received: 28.04.2023
Kabul Tarihi / Accepted: 09.06.2023

1. Giriş

“Türk halk hikâyeleri, zaman seyri ve coğrafya-mekân içinde efsane, masal, menkıbe, destan vb. mahsullerle beslenerek dinî, tarihî, içtimai hadiselerin potasında iç bünyelerindeki bağlarını muhafaza ederek milletimizin roman ihtiyacını karşılayan eserlerdir” (Elçin, 1986: 444). Halk hikâyesi denince “somut örnek vermek gerekirse, *Koroğlu*, *Kerem ile Aslı*, *Âşık Garip*, *Tahir ile Zühre* gibi hikâyeleri anlıyoruz. Bu anlatı geleneğinin bugün de canlı kaldığı bölgelerde (Kars, Erzurum gibi Kuzeydoğu ve Maraş, Çukurova gibi Güneydoğu Anadolu illerinde) onlara hikâye adı veriliyor. Bizim kanımıza göre bu tür, XVI. yüzyıldan bu yana, eski ozanların anlatma geleneğinin ürünü olan destanın (épopée) yerini aldı” (Boratav, 2016: 57). Şunu da söylemek gerekir ki “halk hikâyeleri, yerini tuttuğu destanın birçok vasıflarını hâlâ taşımaktadır. Fakat bunlar onun asıl karakterini verenler değildir. Süratle yeni bir nev’e gidiş vakası karşısında bulunuyoruz: Destani anane gittikçe ortadan kayboluyor” (Boratav, 1988: 63).

“Halk hikâyeleri, nazım-nesir karışımı bir yapıya sahiptir. (...) Hikâyenin anlatım ve tasvir kısmı (olaylar) mensur, duygu ve heyecanı ifade eden bölümler ise manzum olarak söylenir” (Oğuz vd., 2017: 185). Halk hikâyelerinin içerik özellikleriyle ilgili genel olarak şunları söylemek mümkündür: “Halk hikâyelerinin konuları genellikle aşktır. Bazı hikâyelerde ise aşk ve kahramanlık birlikte konu edilir. Halk hikâyelerini meydana getiren olaylar, gerçek ya da gerçeğe yakındır. Ancak tarihî olaylar, hikâye gerçekliği içinde, yani kurmaca anlayışına uygun bir biçimde hikâyelerde yer alır. Kahramanların yaşadığı anlatılan pek çok olayda olağanüstülükler vardır. Hikâyelerde genellikle erkek ve kadın kahramanlar birlikte yer alır, ancak olaylar daha çok erkek kahraman üzerinde odaklanır. Erkek kahraman, olağanüstü bir şekilde dünyaya gelir. Kahramanın dünyaya gelmesine yardımcı olan ak saçlı ihtiyar (pir, derviş, Hızır) daha sonra kahramana ad verilmesi, eğitimi, âşık olması ve sevgiliyi aramak için gurbete gitmesi gibi durumlarda da karşımıza çıkar. Hikâyelerin bazı bölümlerinde dinleyici ya da okuyucular için yapılan dualar vardır. Hikâyelerde kahramanların en büyük yardımcısı, Hızır’dan sonra yol arkadaşı olan atıdır. Halk hikâyeleri genellikle mutlu sonla biter. Ancak *Kerem ile Aslı*, *Tahir ile Zühre* gibi bazı hikâyelerde âşıkların bir araya geldikleri anda öldükleri veya öldükten sonra öbür dünyada kavuştuklarını sembolize eder biçimde yan yana gömüldükleri de görülür. Halk hikâyelerinde mekân dünyadır. Bu mekân bazen çok dardır. Bazı halk hikâyelerinde atlı-göçebe toplumsal hayatının özellikleri görülse de çoğu hikâyede yerleşik hayatın yaşam tarzı hâkimdir. Birkaç İran-Hint ve Arap kaynaklı halk hikâyesinin dışında diğerleri konularını Türk kültüründen almıştır ve hemen hemen bütün Türk dünyasında anlatılır. Bazıları ise hikâyeleri yaratan ve anlatan âşıkların hayatı etrafında teşekkül etmiş olup onların başından geçen aşk maceralarını

anlatır (Oğuz vd., 2017: 187-188).

Halk hikâyesi geleneğimizde en çok bilinen ve anlatılanlardan biri, *Leylâ ile Mecnûn* hikâyesidir. "Konu yönü ile 'aşk', şekil yönü ile 'yaşadığı rivayet olunan âşığın hayatı etrafında teşekkül eden hikâyeler' arasında yer alan Arap kaynaklı hikâye, sözlü kaynaklardaki varyantlarına göre de 'mitolojik mahiyetli hikâyeler' arasına dâhil edilmiştir. Ayrıca pek çok sanat dalına malzeme teşkil eden '*Leylâ ile Mecnûn*' hikâyesinin, diğer halk hikâyeleri üzerindeki tesirleri düşünülerek, ilk ortaya çıkan halk hikâyelerimizden olduğu sonucuna ulaşılmıştır" (Şenocak, 2000). Türk dünyasının tamamında bilinen bu eser, yazılı ve sözlü olarak günümüzde de aktarılmaya devam etmektedir. Dizilerde, filmlerde, deyimlerde ya da şarkılarda karşımıza çıkan bu meşhur âşıklar, Türk dünyasında unutulamayacak bir merhaleye ulaşmışlardır.

Leylâ ile Mecnûn'un Ergun Sav varyantında vaka, Bağdat ile Basra arasında "Beni Amir" isimli bir kabile reisinin çocuksuzluk derdinden bahsederek başlar. Bir müddet sonra Amir'in yakarıları Tanrı'ya ulaşır ve kendisi bir erkek çocuğa sahip olur. Böylece eser, dinamik bir şekilde başlar ve ileri safhalarda Mecnûn'un başına gelenler ve kendi tercihleriyle devam eder. Eserde Mecnûn, Leylâ'ya kavuşabilmek için pek çok fırsatı elde eder ancak Mecnûn'un aşkı o kadar büyüktür ki artık gözü Leylâ'yı bile görmeyecek bir hâle gelmiştir. Mecnûn'un bu tavrı hikâyenin sonunda da kendini gösterir ve eser bu şekilde sonlandırılır.

Eserde zaman mefhumu belirli bir tarih ve zaman dilimine bağlı kalarak ilerlemediği gibi kronolojik olarak devam etmiş ve hikâyede kahramanların çocukluğuna geri dönüşler yapılmamıştır. Eserde zamanı ifade ederken "o zamanlar, yıllar geçti, bir gün, arada, ertesi gün, günlerce" gibi kelimeler kullanılarak belirsiz bir zaman diliminde olaylar işlenmiştir. Eserde kullanılan mekân unsurları ise belirli bir çerçevede ilerlememiştir. Okuyucu, kahramanların nerede bulduklarından daima haberdar edilmiştir. Örneğin, olaylar "Bağdat ile Basra arası, halk okulu, Necit tepesi, çöl, Kâbe ve Leylâ'nın evi" gibi belirli yerlerde geçmektedir. Hikâyenin şahıs kadrosunda ise "Amir, Kays, Leylâ, Leylâ'nın anne ve babası, İbnüselam, Nevfel ve kervancı" yer almaktadır. Beni Amir kabilesi, Emevilerden olan Leylâ'nın kabilesi, Nevfel'in ordusu ve halk okulundaki diğer çocuklar da eserin arka planında var olan kişileri oluşturmaktadır.

2. Leylâ ile Mecnûn Hikâyesinin Olay Örgüsü

Bağdat ile Basra arasında yaşayan Beni Amir kabilesinin yiğit bir reisi vardır. Adı "Amir" olan reis, saygın ve varlıklı biridir fakat bir evladı olmadığı için mutlu değildir. Amir, çocuk sahibi olabilmek için Allah'a dua eder, adaklar adar. Amir'in yakarıları Allah'a ulaşır ve sonunda bir oğlu olur. Reis,

bu duruma çok sevinir ve eğlenceler düzenler. Çocuğun adını ise Kays koyar. Kays, on yaşına gelince halk mektebine yazdırılır. Bir gün mektebe Leylâ isminde bir kız gelir, Kays'ın gönlü bu güzel kızın aşkı ile dolar. Zamanla bu gönül birliği, dillerde dolandır hâle gelir. Bu sebeple Leylâ'nın mektebe gitmesi annesi tarafından yasaklanır. Böylece Kays, aşk ateşi ile yanar ve Mecnûn'a dönüşür.

Oğlunun derdini anlayan Amir, Leylâ'nın babasından kızını ister ve şu yanıtla karşılaşır: "Benim incim olduğu doğru. Ama bu inciye ateşin içine nasıl atabilirim?" Böylece Amir'in bu isteği, Mecnûn'un delilik emareleri göstermesi sebebiyle geri çevrilir. Ancak Mecnûn iyileşirse Leylâ ile evlenebilecektir. Bu reddediliş haberini duyan Mecnûn tümünden delirir ve çöllere düşer.

Oğluna şifa arayan Amir, Mecnûn'u önce hekimlere götürür, sonra Kâbe'ye. Mecnûn bu dertten kurtulmak istemez ve iyileşmemek için dua eder. Böylece derdinden memnun olan âşık, yine çöllere düşer. Orada Nevfel adındaki başka bir kabile reisi ile karşılaşır ve bu reis, Mecnûn'un hâline acır. Leylâ'yı babasından isteyen reis, onun İbnüselam ile sözlendiğini öğrenir ve bu durumu kabullenmez. Leylâ'nın kabilesi üzerine sefer düzenler fakat bu esnada Mecnûn'un karşı tarafın kazanması için dua ettiğini duyar. Bu haber üzerine savaş son bulur ve Mecnûn bir kere daha çöllere düşer.

Bir gün kervancının biri, Mecnûn'a Leylâ'dan mektup getirir. Mektuba cevaben Mecnûn, Leylâ'yı görmek istediğini yazar. Bu haber üzerine çöle gelen Leylâ, Mecnûn'u tanıyamamıştır. Mecnûn ise Leylâ'ya ilk başta kendini tanıtmak istese de aldığı cevaptan sonra "Öldü senin Mecnûn'un!" diyerek aşkını Leylâ ile bile paylaşmamıştır (Sav, 1998: 85-94).

3. Leylâ ile Mecnûn Hikâyesinin Epizot Yapısı

3.1. Kahramanların Aileleri

"Burada daha çok erkeğin ailesinden söz edilir. Bazı hikâyelerde kızın ailesi de yer alır. Baba, genellikle padişah veya beydir. Maddi imkânlara sahip olmasına karşın, çocuğu yoktur. Bu sebeple yanına vezirini (arkadaşını) da alarak, derdine çare bulmak için gurbete çıkar" (Sakaoğlu, 2011: 27-28).

Eserde Amir/ Mecnûn'un babası: "Açık elli, tatlı dilli. Yiğitlikte eşsiz, varlıkta bedelsizdi" gibi cümlelerle çeşitli karakter özellikleri verilerek tanıtılmıştır (Sav, 1998: 85). Anne figürüne ise yer verilmeyen eserde, annenin varlığı yalnızca hissettirilmiştir. Başından beri çocuk sahibi olmak isteyen yalnızca Amir olmuştur, doğumdan sonra Kays'ın problemleriyle uğraşan kişi de yine babasıdır. Günümüz Türk aile yapısında pek çok örneğine rastlayabileceğimiz; kadının geri planda kalması durumu, bu eserde Kays'ın annesi üzerinden karşımıza çıkarılmıştır. Baba yalnızca evde değil,

çevresinde de statü ve söz sahibi güçlü bir karakterdir.

Leylâ'nın ebeveynlerinden ise karşımıza ilk olarak annesi çıkar. Leylâ'nın annesinin kişilik özellikleri eserde detaylandırılmamış olmakla birlikte, kendisi aile konularına dâhil olan, hatta kurallar koyan; bu kuralların bir sonucu olarak evladı hakkında kararlar veren/ yasaklar belirleyen güçlü bir karakterdir. Eserin seyrini değiştiren ilk karar, Leylâ'nın annesinden çıkmıştır. Kendisi kızının okula gitmesini yasaklamıştır. Eserde kadın ve erkeğin eşit olmaması durumu ise Leylâ'nın annesinin ağzından okuyucuya aktarılmıştır.

Leylâ'nın babası, tıpkı annesi gibi güçlü bir karakterdir. Karşısına herkesçe tanınan bir kabile reisi (Amir) çıkmasına rağmen, kızını onun oğluna vermeyi uygun görmez. Ancak Kays'ın delilik emareleri göstermemesi durumunda, kızı ile evlenmesine müsaade edeceğini belirtir ve bu konuda Amir'den anlayış bekler. Toplum nezdinde statü sahibi olan Beni Amir, Leylâ'nın babasını anlayışla karşılar ve oğlunu iyileştirmek için çabalar. Beni Amir, zorba bir yönetici değildir. Bununla birlikte Leylâ'nın babasının karşısına, Nevfel isimli bir başka kabile reisi de çıkar ve o da Mecnûn'a Leylâ'yı ister. Burada Leylâ'nın babası kızının istikbali için Nevfel'in ordusuyla savaşmaktan çekinmez.

Kays'ın ailesi, Amir'den (yani Kays'ın babasından) oluşmaktadır; hikâyede Kays'ın ne annesinden ne de kardeşinden bahsedilmemiştir. Kays'ın annesi, eserde hiç anılmamış olmasından dolayı eserin gidişatına katkı sağlamamış ve pasif bir karakter olarak kalmıştır. Yalnızca Kays'ı dünyaya getirmiştir ki bu durum aynı zamanda hikâyenin ilk önemli olayıdır. Leylâ'nın ailesi ise anne ve babasından oluşmaktadır. Tıpkı Kays'ta olduğu gibi Leylâ'da da kardeş figürüne rastlanmamaktadır. Leylâ'nın aile üyeleri ise eserde yön değiştiren, karşı koyan/ yasaklayan güçlü tiplerdir.

İbnüselam (Leylâ'nın sözlüsü), Nevfel (Mecnûn'a yardım etmek isteyen kabile reisi) ve kervancı (Leylâ'nın mektubunu Mecnûn'a getiren kişi) ise hikâyede yer alan diğer kişilerdir.

Kays'ın babası, Bağdat ile Basra arasında yer alan Beni Amir kabilesinin reisidir. Kendisi eserde saygın ve varlıklı birisi olarak tasvir edilmiştir. Dolayısıyla Kays statü sahibi bir aileye sahiptir. Leylâ'nın ailesi ise "Emevilerden" olarak tanıtılmıştır. Bu nedenle aile üyelerinin mesleği ya da toplum nezdindeki konuları bilinmemektedir. Amir, oğluna Leylâ'yı istemek için Leylâ'nın babasının yanına gittiğinde Leylâ'nın babası "Beni Amir'i tanımayan yoktur." demiştir (Sav, 1998: 90). Beni Amir ise Leylâ'nın babasını tanımamaktadır. Dolayısıyla Mecnûn'un babası statü olarak üst durumdadır. Aynı zamanda eserde aileler arası akrabalıktan ya da herhangi bir düşmanlıktan bahsedilmemiştir. Kahramanlar iki farklı kabileye mensuptur: Kays, Beni Amir kabilesi üyesiyken; Leylâ, Necit kabilesindedir.

3.2. Kahramanların Doğumu

Kahramanın doğumu başlığı altında, hikâyenin asıl kahramanlarının doğum serüvenleri irdelenir. Halk hikâyelerinde, çocuk sahibi olamayan (padişah/ reis gibi yönetici vasfı taşıyan) kişinin çocuk sahibi olabilmek için Allah'a yalvarması ya da yardımcı bir karakterden alınan bir nesne (nar, elma ya da muska vb.) sayesinde çocuk sahibi olması olağanüstü doğuma örnektir. Kays'ın doğumu, eserin ilk sayfasında çocuksuzluk motifinden yararlanılarak ele alınmıştır. Beni Amir bir çocuğa sahip olmak için adaklar adar, sadakalar bağışlar ve dualar eder. Tüm bunların sonucu olarak Amir'in duaları Tanrı tarafından kabul olur ve Kays dünyaya gelir. Eserde bu müjde, "Amir'in yakarışı Tanrı'ya erdi" cümlesi ile verilir (Sav, 1998: 85). Eserde Leylâ'nın doğumuyla ilgili detaylardan ise bahsedilmemiştir.

3.3. Kahramanlara Ad Verilmesi

"Ad verme motifi, daha çok kendisini herhangi bir durum, hadise, düşünce, kanaat sonrası gösterir. Doğan çocuğa peygamber, bir pir, baba veya bir hekim ad verir. Pek çok halk hikâyesinde çocuk adsız olarak büyür ve zamanı geldiğinde adını, doğumuna vesile olan derviş gelip verir" (Kaya, 2020: 638-639).

Kays'ın adını herhangi bir pir/ Hızır koymamıştır. Ona isim verilmesi eserde "Kays konu çocuğun adı" şeklinde bildirilmektedir (Sav, 1998: 85). Kahramanımıza "Kays" isminin kimin tarafından verildiği eserde belirtilmemiş olmakla birlikte, ona "Mecnûn" ismini toplum vermiştir. Bunun sebebi ise Kays'ta delilik emareleri görmeleridir. Leylâ esere dâhil edildiğinde okul çağına gelmiş bir kız olduğu için, isimlendirme süreci eserde mevzubahis edilmemiştir.

3.4. Kahramanların Eğitimi

"Aşk hikâyelerinde (*Tahir ile Zühre, Arzu ile Kamber, Kerem ile Aslı* vb.) genellikle birbirlerini kardeş zanneden iki çocuk birlikte okula giderler" (Sakaoğlu, 2011: 28). Bu eserde ise okul, kahramanlarımızın birbirlerini ilk kez gördükleri ve âşık oldukları yerdir.

Eserde âdil ve saygın bir karakter olarak tasvir edilen Beni Amir, oğlunun eğitim hayatı hakkında karar verirken de bu tavrını korumuş ve Kays'ı "Okulun ayrılığı olmaz" diyerek diğer çocuklardan ayırmamıştır (Sav, 1998: 86). Böylece Kays, halk okulunda eğitim görmeye başlamıştır. Tıpkı Kays gibi Leylâ da halk okuluna gönderilmiştir. Leylâ'nın okula gelişi, okuyucuya "Bir gün okula yeni bir kız geldi" cümlesiyle bildirilmiştir (Sav, 1998: 86). İki âşığın da eğitim hayatlarının son

bulması ise Leylâ'nın annesinin kararıyla olmuştur. Leylâ'nın okula gitmesinin yasaklanması üzerine, Mecnûn da okulu bırakmış ve çölde yaşamaya başlamıştır.

3.5. Kahramanların Âşık Olmaları

“Kahramanlar genellikle dört şekilde birbirlerine âşık olurlar: Rüyada bade içerek âşık olma, aynı evde büyüyen kahramanların kardeş olmadıklarını öğrenince âşık olmaları, resme bakarak âşık olma ve ilk görüşte âşık olma” (Oğuz vd., 2017: 187). Bu eserde kahramanlar birbirlerine ilk görüşte âşık olmuşlardır. Leylâ mektebe geldiği ilk gün “Bütün oğlanların, bu arada Kays'ın da aklını çeldi” ve bu aşk kıvılcımı yalnızca Kays'ın gönlünde değil Leylâ'da da oluştu (Sav, 1998: 86). İlk günden itibaren birbirlerini arkadaş olarak seçtiler ve birlikte vakit geçirmeye başladılar. Ayrıca eserde kahramanların aşk hastalığına yakalandıkları da görülür. Birbirlerinden ayrıldıklarında hasta olurlar ve yemeden içmeden kesilirler.

3.6. Kahramanların Sevgiliyle Karşılaşmaları

Âşıklar, gurbet yaşadktan sonra iki kere daha karşılaşırlar ve Leylâ, Mecnûn'u her iki karşılaşmada da tanıyamamıştır. Bu durumun temel sebebi ise Mecnûn'nun aşk ateşi ile yanarak, perişan bir duruma düşmesinden kaynaklanmaktadır.

3.7. Kahramanın Gurbete Çıkması

Leylâ'nın mektebe gelmesi annesi tarafından yasaklanınca bu derde dayanamayan Mecnûn çöllere gider. Oğlunun delirmek üzere olduğunu gören Beni Amir ise günlerce yol giderek Kays'ı Kâbe'ye götürür.

3.8. Sevgilinin Başka Biriyle Evlendirilmesi

Mecnûn'da delilik emareleri gören Leylâ'nın ailesi, kızlarını İbnüselam ile sözlerler. Bu durumu öğrenen Mecnûn ise kederlenmekten başka bir şey yapamaz.

3.9. Kahramanın Memleketine Dönüşü

Aşk derdinden deli olan Mecnûn, yurdundan ayrılıp çöllere düşer. Çölde Nevfel adında bir kabile reisiyle karşılaşır ve Nevfel, onun hâline acır. Hatta Leylâ'nın İbnüselam ile sözlendiğini öğrenince Leylâ'yı almak için onun kabilesinin üzerine sefer düzenler. Fakat bu esnada Mecnûn'un karşı tarafın kazanması için dua ettiğini duyan Nevfel, savaştan vazgeçer. Bunun üzerine Mecnûn

tekrar çöllere düşer. Yani Mecnûn, hikâyenin ilerleyen bölümlerinde bir daha yurduna dönemez.

3.10. Sonuç Epizodu

Hikâyenin en başından beri Leylâ'ya kavuşmak için çaba sarf etmeyen Mecnûn, eserin sonunda da bu tavrını sürdürmüştür. Leylâ, Mecnûn'u görmek için çöle gelmiştir fakat Mecnûn ile karşılaştığında onu tanıyamamıştır. Mecnûn ilk önce kendini Leylâ'ya tanıtmaya çalışmıştır fakat Leylâ ona inanmamış ve "Olamaz. Bu, kirpinin kartalım demesi gibi bir şey. Sen Mecnûn olamazsın" demiştir (Sav, 1998: 94). Bunun üzerine Mecnûn, "Öldü senin Mecnûn'un!" diyerek Leylâ'yı kandırmış ve yine vuslat için çabalamamıştır (Sav, 1998: 94). Akabinde Leylâ devesini sürüp çölden uzaklaşmıştır. Mecnûn ise aşkını, Leylâ ile bile paylaşmamış ve kendine saklamıştır. Böylece Kays'ın Kâbe'de kendisi için etmiş olduğu duanın kabul olduğunu eserin sonunda da görmüş oluruz. Mecnûn, aşk belasından kurtuluşunun tek çaresi olarak gördüğü "aşk ateşi ile yanarak kül olma" durumunu manevi anlamda yaşamış ve aşkını, sevgiliden bile gizleyecek kadar yüce bir mertebeye taşımıştır.

4. Leylâ ile Mecnûn Hikâyesinin Belli Başlı Motifleri

4.1. Çocuksuzluk Motifi

Çocuksuzluk motifi, halk hikâyelerinin pek çoğunda karşımıza çıkar ve başkahramanın doğumu; ailesi, çevresi, hatta okuyucu/ dinleyici tarafından da beklenir. Hikâye, Beni Amir kabilesinin yiğitlikte eşsiz reisi olan Amir'in, mal ve mülk sahibi olmasına rağmen çocuksuzluk derdi çektiğini anlatarak başlamıştır. Öyle ki Beni Amir, çocuksuz olmaktan dolayı Tanrı'ya "Keşke, verdiklerini eksik verseydin de, bir çocuk bağışlasaydın" diyecek kadar mustarip durumdadır (Sav, 1998: 85). Amir, tıpkı Dede Korkut hikâyelerinde olduğu gibi "doğrudan Allah'a yalvarma suretiyle çocuk sahibi olmak" istemiş, adak ve duaların bir sonucu olarak Kays dünyaya olağanüstü bir şekilde gelmiştir. Bu motif, eserin başlangıcında karşımıza çıkmış ve bu derde deva bulunması ile hikâye başlatılmıştır.

4.2. Olağanüstü Doğum Motifi

Başkahramanın doğumu, ailesi tarafından çok istenilen/ beklenen bir durumdur ve bu uğurda maddi-manevi çaba gösterilir. Her şeye sahip olan Amir, evladı olmadığı için mutsuzdur çünkü soyunun tükeneceğini düşünmektedir: "Servi ağacı zamanla tükenir, ama kökünden yenisi sürer. Çiçek solar, fakat tohumundan yenisi yeşillenir. Bense, göçüp gittiğimde gözüm arkada kalacak. Adım tükenecek. Soyum sönecek" (Sav, 1998: 85). Kays, adaklar ve duaların kabul olmasının bir sonucu olarak dünyaya gelmiştir. Bu durum, olağanüstü doğum örneğidir. Amir, çocuk sahibi

olabilmek için günde beş vakit dua eder, Allah'a yalvarır ve adaklar adar. Çocuk sahibi olduğunda yakarışlarının Allah'a ulaştığına inandığı için sevinir ve oğlunun şerefine şenlikler düzenler.

4.3. Yardımcı Pir/ Derviş Motifi

Başkahramana yardım eden kişi, yardımcı pir/ derviş motifi olarak ele alınır. Bu bilge kişi, kahramanın hayatının dönüm noktalarında ona eşlik eder. Başkahraman genellikle olgunlaşma sürecinde yalnız değildir. *Leylâ ile Mecnûn* hikâyesinde ise yardımcı pir ya da derviş bulunmamaktadır. Leylâ'nın mektubunu Mecnûn'a götüren yardımcı karakter, kervancıdır. Mecnûn'a yardım etmek isteyen karakter ise Nevfel'dir.

4.4. Rüya Motifi

Kahramanların gördükleri rüyalar önemlidir. Bu durumun temel sebebi, bazen görülen rüyanın hikâyenin akışını değiştirebilecek güce sahip olması bazense kahramanın ruh hâlini anlamamıza yardım etmesidir. Eserde "rüya" kavramı "Leylâ'yı gördüm rüyamda. Beni boğmak istedi" şeklinde geçmiştir. Kays, Leylâ'dan ilk ayrıldığında bu cümleyi söylemiş ve rüya gördüğünü belirtmiştir. Ondan sonra gözü Leylâ dâhil olmak üzere hiçbir şeyi göremez hâle gelmiştir. Burada rüya motifi hikâyenin akışına etki etmemiştir ancak Mecnûn'un psikolojik olarak ne durumda olduğu hakkında yorum yapabilmemize olanak sağlamıştır.

4.5. Engel Motifi

Engel motifi, hikâyenin seyrini değiştiren ve genellikle kahramanların olgunlaşmasını/ değişmesini sağlayan mühim bir unsurdur. *Leylâ ile Mecnûn* hikâyesinde âşıkların kavuşmalarını ilk engelleyen karakter, Leylâ'nın annesidir. Kızının adının kötüye çıkmasını istemeyen anne, onun mektebe gitmesini yasaklamış ve kadınların toplum nezdindeki pozisyonunu şu sözlerle kızına izah etmiştir: "Bir erkek âşık olursa, herkes hoşgörülle bakar. Ama bir kız âşık olursa, adı kötüye çıkar" (Sav, 1998: 88). Burada toplum baskısı, Leylâ'nın annesinin baskısına sebep olmuş ve sevenlerin ilk ayrılıkları bu şekilde gerçekleşmiştir. İkinci engelleyici karakter ise Leylâ'nın babasıdır. Kendisi kızını, delilik emareleri gösteren Kays ile evlendirmek istemez ve İbnüselam ile sözler. İbnüselam ise âşıkların arasına giren rakiptir. Kendisi, Leylâ için Nevfel'in ordusu ile savaşmıştır. Nevfel ise ilk başta âşıkların kavuşmaları için savaşmış, ancak daha sonra bu savaştan vazgeçmiştir. Bu vazgeçiş Necit kabilesi ile girilen savaştan vazgeçiş değildir, âşıkların kavuşmaları için çabalamaktan vazgeçmiştir. Dolayısıyla Nevfel yardım etmekten vazgeçtiği için doğrudan olmasa bile dolaylı olarak engelleyici

motif listesinde yer alabilir konuma gelmiştir. Mecnûn'un Kâbe'ye götürüldüğünde iyileşmek yerine derdinin daha da artmasını arzu etmesi ve Necit kabilesi ile savaştayken Leylâ'nın kabilesinin bu savaştan galip ayrılmaları adına dua etmiş olması gibi hususlar da âşıkların kavuşmalarına engel olan unsurlar arasında sayılabilir.

5. Sonuç

Çalışmamızda, *Leylâ ile Mecnûn* hikâyesinin Ergun Sav varyantı esas alınmış ve önce hikâyenin epizot yapısı, ardından belli başlı motifleri incelenmiştir. Epizotlar on başlık altında irdelenmiştir. Bunlar; kahramanların aileleri, kahramanların doğumu, kahramanlara ad verilmesi, kahramanların eğitimi, kahramanların âşık olmaları, kahramanların sevgiliyle karşılaşmaları, kahramanların gurbete çıkması, sevgilinin başka biriyle evlendirilmesi, kahramanların memleketine dönüşü ve sonuç epizotlarıdır. Hikâyedeki belli başlı motifler ise beş başlık altında incelenmiştir. Bunlar; çocuksuzluk motifi, olağanüstü doğum motifi, yardımcı pir/ derviş motifi, rüya motifi ve engel motifidir.

Leylâ ile Mecnûn hikâyesinin Ergun Sav varyantı, diğer pek çok anlatıyla benzer özellikler taşımaktadır. Hikâyede açık alanlar, karakterlerin kişilik özellikleri ve konumlarıyla bağlantılı olarak vücut bulmuştur. Mecnûn daha özgür olduğu için çöl gibi geniş bir mekânda yaşamaya devam etmiştir. Leylâ ise kadın olmanın yükünü sırtında taşıyan bir karakter olarak eve kapatılmış ve "dedikodusu çıkar" düşüncesiyle toplumdan soyutlanmıştır. İzin dâhilinde hareket eden Leylâ, ailesine karşı çıkmamış ve "ev" gibi dar bir mekânı kendine mesken edinmek zorunda bırakıldığı yetmezmiş gibi bir de İbnüselam ile sözlendirilmiştir. Her ne kadar Leylâ kendi hayatı hakkında karar verme merci olamasa da bu durumun eleştirisi ve sebepleri yine başka bir kadın olan annesinin ağzından okuyucuya aktarılmıştır. Leylâ'nın annesi hikâyenin akışını değiştirecek kadar güçlü bir karakterken Leylâ'nın her şeye boyun eğmesi, hikâyedeki karşıtlıkların bir göstergesidir. Özellikle kadın karakterlerdeki bu çatışma, hikâyenin zenginleşmesini sağladığı gibi eserde söz kadınlara geldiğinde merakın diri tutulmasına da katkı sunmuştur. Hikâyede, Leylâ'nın pasifliği özelinde kadınlara dair olumsuz bir tablo göze çarparken, eserin başlığında Leylâ'nın adının erkeğin adından önce gelmesi ise hayli ilginç bir durumdur.

KAYNAKÇA

- Boratav, P.N. (1988). *Halk hikâyeleri ve halk hikâyeciliği*. İstanbul: Adam Yayınları.
- Boratav, P.N. (2016). *100 soruda Türk halk edebiyatı*. Ankara: BilgeSu Yayınları.
- Elçin, Ş. (1986). *Halk edebiyatına giriş*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Kaya, D. (2020). *Türk dünyası ansiklopedik Türk halk edebiyatı kavramları ve terimleri sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Oğuz, M.Ö., Ekici, M., Aça, M., Düzgün, D., Akarpınar, R.B., Arslan, M., Yılmaz, A.M., Öğüt Eker, G., Özkan, T. (2017). *Türk halk edebiyatı el kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Sakaoğlu, S. (2011). *Halk hikâyeleri*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Sav, E. (1998). *Halk hikâyeleri*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Şenocak, E. (2000). *Leylâ ile Mecnûn hikâyesi üzerine mukayeseli bir araştırma*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.